

LITE HISTORIA OM FLATÖN

1. Bevarad bebyggelse från tiden före 1800-talets skiften.

Skifteslaget på Flatön: Korsgård, Flatö-Öster-Sör-och Mellangård + Bamsebol.
1791 Storskifte. Två byar söder och väster om slätten. Från byn i Korsgård är
Gamla Korsgårdshuset bevarat från denna tid. Kartor och handlingar bevarade
på Flatön.

Efter laga skiftet 1844-48 hade Skifteslaget 3 byar, de två föregående och en vid
Skeet väster om nuvarande Vallen där delar av en husgrund är kvar, men gamla huset
på Vallen revs 1935.

Ängön 1:10 Huset bevarat byggt på 1700-talet.

Beboddes på 1700-talet av Bildtska släkten.

Abraham Gustaf Bildt sålde Ängön 1792 till Nils Nilsson i Gunneröd och hans söner.
Hos Folke Edman, Ängön finns kartor, handlingar och stora samlingar om bl.a. Ängöns
historia.

2. Tidstypiska boningshus och ekonomibyggnader från skilda epoker. A 071111
Två 1700-tals : Gamla huset i Korsgård bevarad^{*} murstock och järngaller för fönster i kök. Beboett av bl. a. Riksdagsmannen Andreas Jönsson f.5/3 1766, död 22/3 1822. Gravsten på Morlanda kyrkogård. Många Flatöbor härstammar från denna släkt. 2. Bildtska huset på Ängön är ett tvåvåningshus med gammal murstock och kakelungnar från 1700-tal samt väggfast sängbåge. 1860-70 byggdes flera hus på Flatön samtliga tidstypiska Väster, Källevik, Bua, Lökebacken och Ögården.

1908 byggdes boningshuset på Korsgård 1:15 Lyckhem efter upphuggning och märkning i skogen på Almag i Myckleby socken. Beskrivningen bevarad. Inre målningen utfördes av Ljungqvist och söner från Gravarne och takmålningarna är helt bevarade.

Typiska ladugårdar från början av 1900-talet finnes bl. a. i Bua och Källevik. Ladugården på Korsgård 1:15 byggdes i början av 1920-talet. Den byggdes med gödselhus och med uppsamling av gödselvatten. I flygelbyggnaden fanns nederst rotfruktskällare, potatiskällare, hönshus och i murstocken inmurad gryta för kokning av grisfoder. I mellanvåningen finns snickarbod och rum och kök för på den tiden arbetsfolk i jordbruket. På tredje våningen är det spannmålsmagasin.

Torp: Korsgård: Kastet husgrunden finns kvar. Till Torpet Kastet flyttade 1836 eller 37 Börje Olausson (Olsson) född 5 aug. 1807 son till Olaus Olsson, Strutsholmen under Ängön född 24 aug. 1767 gift med Britta Olsdotter född 12 jan. 1777. Börje Olausson gift med Johanna Katarina Hansdotter född 1811, son Olof Henrik Börjesson född 13 nov 1839. Deras släktbibel bevarad i Flatö Skolmuseum.

Torpet Dalen: Huset bevarat som sommarstuga, 1 rum och kök. Det beboddes av J.A. Almquist född 1866 gift med Alma Justina Rutgersdotter född 1871 samt 10 barn födda 1892, 1895, 1898, 1900, 1903, 1906, 1908, 1910, 1912 och 1913. J.A. Almquist brukade Torpet Dalen samt arrenderade Torpet Kastet och var under senare år skomakare.

Jordkällare finns hos Konrad Strömberg, Malön. Rester av jordkällare vid Källa och Brunneliden. Allan Moredal har byggnad över den gamla jordkällaren.

3. Odlarmöda: gärdesgårdar, nyodlingar etc.

Torpet Dalen och Torpet Kastet sambrukades under många år. Mellan torpen var ett brant berg och uppför detta i en bergsskreda bars på ryggen höet och säesskylarna även Almqvists båtplats var nedanför detta berg och han avände rep för att klättra upp och ned för detta berg. Senare anlades en körväg på klippavsattserna så att skörden kunde köras på en liten kärre som drogs av kon.

Många gärdesgårdar är uppbyggda runt åkertegar och ägo gränser av bl. a. sten som brutits vid nyodlingar. Flera förrättningar om fördelning av stängsel-skyldighet och underhåll av gärdesgårdarna mellan grannarna är bevarade på Flatön.

Nyodlingar: Bua Långemyren nyodlats av Henrik Simonsson.

Östergård: Långe gilja m.m. " " Albert och Oskar Abrahamsson.

Korsgård: Blå-Vattnet nyodlades och täckdikades på 1920-talet av H.S. Edman och Folke och Hilding Edman. Vid nyodlingen hittades bl. a. en kvarnsten varför där troligen varit en vattenkvarn vid det ganska stora vattenområdets smala utlopp i en bergsklyfta.

4. Täkter: Gruvor, torvmossar och sandtäkter, lertag (märgelgravar) och snäckskalsbankar.

Gruvor: Ängö-Persängsgruvan, Fältspatt och Kvarts

Smens gruva: Fältspatt, Glimmer och Kvarts.

Högholmens gruva: " " Brytning senast år 1932.

Nilsens gruva, Kihla: Fältspatt och Glimmer

Stejen " " "

Ängetegens gruva: Fältspatt och Kvarts. Skrotstenen användes för vägunderhåll på Flatöns vägar.

Vidare finns mindre gruvor på Korsgård, Öster- och Mellangård.

Torvmossar: Vita o Svarta Havet på Flatö Sörgård (Väster). På gränsen mellan

Bua och Korsgård finns en torvmosse där det bl. a. tagits torvströ.

På Kattemyra har varit en stor samfäld torvtäkt.

Lertag: Sunna. lertag (märgelgravar) gropar i marken är synliga.

Bua och Torget i Kihla lertag.

Sandtäkter: Björnholmen. Sandtäkt för Flatö Öster-Sör och Mellangård. Därifrån har med jakter fraktats mycke sand bl. a. till vägunderhåll.

Koljön. 1971 såld, till stiftelsen Västsveiska fritidsområden, av gårdarna på Ängön som tidigare var ägare. Från Koljön har fraktats sand i många år även en sandsugare som sög sand från sjöbotten och lastade prämar för vidare transport.

Snäckskalsbankar: Från Malöns snäckskalsbankar har fraktats snäckskal bl. a. för kalktillskott till höns.

5. Näringsliv: Affärer, Kvarnar, Sågar, Smedjor, Skomakare och Skräddare.

Affärer: 1870-tal affär vid Skåras Kattemyr.

1880-tal Kalvhagen Olle Larsson

" Bua Eklund

"-1908 Väster Torbernt Jansson Agnes Jansson (Edman) Sidor Jansson.

-1912 Långesik Amalia och Olof Strömberg.

19 -1918 Gilja Klara

1912-1960 Stättebrygga Gustaf Johansson från Ramholmen.

1960-1965 " Erik Johansson " "

1965- " " Rut Bjurde och Birgit Friberg.

" Björn Ekberg och Irene Falk.

19 Kasen Nils Johansson *lätta Jenny vid i fjärdan*

1927 o 1928 " Filial till Stättebrygga Jenny Nilsson.

1926 - 1979 F:a Erik Pettersson Flatön och Erik Petterssons Eftr.

1926 - 1942 "

1922 - 1947 Allan Kristiansson, Gullholmen " "

1947 - Alfrida Pettersson

- 1965 Tord Joling

1965 - 1967 Eva och Lars Johansson " "

1967 - 1979 Familjen Alfild och Elof Edman " "

Väderkvarnar: Ögården

Ängön

Kihla Olle Berntsson början av 1800-tal.

" Samuel Simonsson revs 1928.

Källa - Vallen Johan Larsson, Källa och Karl B. Johansson,
Vallen revs 1935.

Vattenkvarnar: Ängön 2 Vattenkvarnar nämnda 1494.

Olof Torberntsson, Bua 1939 - 1942.

Sågar: Anders Johansson och söner, Ängön 1930-tal - Fortfarande kvar.

Rikkard Olsson 1960 - tal " "

Smedjor: Samuel Andersson, Väster född i Huseby 15/1 1807 död 5/7 1899.

Rutger Jonasson, Källa tillverkade bl. a. Dombjällror.

Johannes Rutgersson, "

H.F. Edman, Korsgård smedja och verkstad för Kompassstillverkning (första spr
Ängön Smedja för varvet. kompasserna

" Anders Johansson

Bua Ragnar Johansson

Bua Olle Torberntsson

Kila Samuel Simonsson senare Simon Simonsson.

Skomakare: Abraham Strömberg tidigare hans far skomakare i Strömmen (skomakareränna)

J.A. Almqvist

Anders Johansson, Kalvhagen

Hilding Johansson, "

Jordbruk: Enligt en sammanställning från 1940-talet var totala jordbruksarealen 895.75 har därav åker 169.69 har. Produkterna från jordbruken har fram till 1940-50-tal avyttrats genom direktförsäljning bl. a. i Gullholmen, Fiskebäckskil och Lysekils torg och Uddevalla torg. Djuren levererades till V.S.S.-slakteri och till Ortsslaktare. År 1945 började leveranserna av mjölk till L.M.C.-s mejeri i Vräländ. Fyra körlag samlade ihop mjölken för transport i mjölkbåt som fördes av John Johansson Björnsund. Båtfraktkostnaden enligt kontrakt med John Johansson 1:35 öre pr kg. mjölk Ett körlag samlade upp mjölken från Ängön.

" " " " " " Bua.

" " " " " " Kihla.

" " " " " " Flatö-gårdarna Korsgård-Öster-Mellan o Sörgård.

Mjölken kördes med häst o vagn (när det var isfritt) till Svarteskärs brygga där John Johanssons mjölkbåt fraktade över mjölken till Morlanda brygga där mjölken lastades över på lastbil för vidare transport till mejeriet i Vräländ.

År 1947 var det 28 jordbrukare som levererade c:a 200.000 kg mjölk årligen.

6.

Vägar o Broar

Flatöns huvudvägar byggdes på 1890-talet.

Vägen Stätte brygga - Ängöns brygga avslutades ^{med} angoringsplats för färja både vid Stätte brygga och Ängöns brygga.

På 1890-talet byggdes också vägen Svarteskärs brygga - Bua brygga.

Vägunderhållet var första tiden fördelat mellan fastigheterna, så att varje fastighet hade var sin vägdel att underhålla och dessa vägdelar var markerade med en vägsten där namn och fastighetsbeteckning var angivet. Några av dessa vägstenar är fortfarande bevarade. Vid den årliga vägsynen, av Länsman, fick fastighetsägarna uppgift om vad som skulle göras för vägunderhållet. Flatön fick senare eget vägdistrikt vars styrelse, som valdes på vägstämma, fick ordna med vägunderhåll och uttaxering av vägskatt. Då var Landshövdingen vägsyneförrättare. Vid Oscar von Sydow:s syneförrättning på Flatön yttrade han att Flatön hade en av länets bäst underhållna vägar. När sedan vägarna övergick i Orust och Tjörns vägdistrikt och från 1943 blev statliga fick vägarna på Flatön under många, många år helt förfalla och fram emot 1950-talet hade Flatön länets sämsta kommunikationer trots att vägskatterna var lika som andras. Senare byggdes en väg mot Björnsund, den s.k. Blindtarnen namnet av att den ej byggdes ända fram till Björnsund. Denna väg ombildades senare till enskild vägsamfällighet.

1950 bildades Flatöns Vägsamfällighet för färjeförbindelsen Ängön - Dragsmark. Vägförvaltning i Göteborgs och Bohus län genom Vägdir. Ernst J. Millén och Erik Löving enl. Dnr 6434-62/50, JFR 5723-62/50 får härmed efter vederbörligt bemyndigande överlåta den vid Skåpesund tidigare stationerade färjan utan vederlag att brukas i enskild färjeförbindelse mellan öarna Ängön och Flatön samt fastlandet vid Fruvik i Dragsmarks socken den 8 november 1950.

1957 bildades Malöns Vägsamfällighet med väg och bro till Malön samt väg och färja till Orust. Denna vägförbindelse blev statlig 1980 men Vägverket fordrade att vägen Svarteskärs brygga - Bua brygga istället skulle utgå ur statlig väghållning, efter iståndsättning av Vägverket (pengar var anvisade för denna upp- rustning), men när den överlämnades till Flatöns Samfällighetsförening var den i mycket dåligt skick på grund av att vägverket saknade medel de anvisade pengarna hade förbrukats vid Tjörnbrö raset sades det.

7. Sjöfart: Varv, sjömärken, bryggor, fartyg, jakter, passagerarbåtar o kyrkbåtar.
Varv: Ängön Varvet 1780 Persäng.

Björnsund Martin Andersson - 1917

1945-1970-tal Kämpås, Malö-Strömmars Båtvarv, Ture Johansson, Artur Strömberg
Folke Stefansson, Karl-Åke Stefansson, Stig Johansson och Rolf Nilsson,
Sjömärken: 2 st Kummel Björnholmen.

Fyr Söskår.

Båtleder med stark ström hade angöringsringar för att dra båtar genom strömmen
sådana finns i bergssidorna i Nordstömmarna och vid Näset.

Bryggor: De allmänna vägarna avslutades med bryggor, Stätte brygga, Ängö brygga,
Svarteskärs brygga och Bua brygga. Bryggor finns även vid Persäng,
Ögården, Svartevatten, Sandvik, Källeviksbukten, Björnsund och Stenesand.

Fartyg: Segelfartyg: Briggen Anna, Torbernt Jansson, Väster,
" Gerda, H.F. Edman, Korsgård (partrederi Morlanda o Skaft
Skonerten Dagmar, " "

Emmeli H.P. (Joakim) Abrahamsson.

Kuttrar: Rut, Henrik och Olle Albert Simonsson c:a 1910-1927
Fram, Ferdinand Andersson, Stefan Nilsson " 1914-18.
Charles, Karl Larsson, Ängön c:a 1910 - 1920-tal.
Garfild, Albert och Jonas Bengtsson början 1900-talet.
Liberator, Anders och Johannes Arvid Johansson 1910 - 1914.
City, Malön Hilmer Torberntsson, Artur och Stefan Johansson, Malön början 1
tal

Galjas: Venus, J.A. Johansson och Hugo Johansson.

Jakter: Gladan, John och Hjalmar Johansson c:a 1920 - 1940-tal.
Karin, Anders och Johannes Strömberg, Oskar Abrahamsson.
Anni, Anders Nilsson och Hugo Johansson.
Charlotta, c:a 40 ton, Axel Dalborg.
Brodern, Sigurd Bergman och Anders Johansson Tomta,
Dagny, John Andersson, Långevik (Stätta).

Bränslekommisionens båt Turisten Albert Bengtsson och Johan Edman.

Fartygen Antilop och Lord Palmerston var båtar där många Flatöbor seglade.
Passagerarbåtar som trafikerade Flatön och Ängön: Norden, 1925-1940-tal, C.A.
Bengtsson och Karl Karlsson senare även Gustav Karlsson.

Munken, Munkeby Dragsmark, Johan Johansson (Hansson) Munkeby därefter sönerna
Fred och Sven Dragemark, Munkeby. Aldebaran från Grundsund, Vally och Södern från
Fiskebäckskil. Även Bohuslänska Kustens Ångbåtar Viken, Byfjorden, Valborg m.fl.
Grebbestad angjorde även Flatön på 1940-talet.

Före 1928, när Flatöns kyrka byggdes, fick Flatöborna segla eller ro och gå till
Morlanda kyrka. Vid Svarteskärs brygga fanns då många kyrkbåtar, Jullar, Snipor,
Giggas och ekor. De var angjorda (belagda) i vravar en bit utanför bryggan varför
de fick hämtas med en bolagspräm, som låg vid bryggan där endast ett fåtal båtar
kunde få plats.

8. Fiske: Trankokerier, grumsedammar, sillsalterier, silloljefabrik, sjöbodas etc. Fisket var av stor betydelse i gamla tider, under sillperioden 1872 - 1912 fanns på Flatön 3 eller 4 vadlag som fiskade sill med landvad laget bestod av 9 - 10 män, vad och 3 öppna båtar. Ledaren för laget kallades "Vadbrusen", han gav order var vaden skulle "kastas" efter att han med ett lod på klent metallsnöre känt sillstimmet. Det berättas att en god "kännare" Nilssen på Berget kunde känna om det var huvud eller stjärt på sillen och kunde så avgöra åt vilket håll sillstimmet var på väg och så kasta vaden på rätt ställe.

Båtarna var 2 kågar och 1 vadbåt.

Fisket försiggick under vintern med öppna båtar, den tiden fanns inga motorer, arbetet blev tungt och kallt.

När fisket var slut för året anordnades kalas (vadbål).

Ett ankare brännvin (40 liter) köptes, mat tillreddes. Med fest, spel och dans avslutades fisket för året.

På våren fiskades makrill med garn utanför kusten sedan dörjefiske med både öppna och däckade båtar. I Skagerak och Norska kusten dörjades makrill.

Ängö-Flatö och Malöbor har deltagit i Nordsjö-dörjet, trålning, vadfiske efter sill och Shetlandsfisket även i nutiden.

Trankokerier fanns på flera ställen på ön under sillperioderna på 1700 och 1800 talen. Grumsedammen i Björnsund syntes till farleden "Malösörömmar" breddades.

På Lilla Ängö är även rester kvar av grumsedamm.

På Malön Grönvik uppfördes 1895 en stor silloljefabrik, som syselsatte många män, den lades ner 1912. Saltning av sill försiggick sedan på samma ställe.

Under 1930-talet återupptogs driften, fabriken uppbyggdes och hade under 40-talet 50 och 60-talet en stor tillverkning av fiskmjöl och sillolja, arbetsstyrkan uppgick till 20-30 fast anställda, med extra män till 40-50 vid god tillgång på råvara.

9.

Post och Telefon.

Flatön fick ordnad postgång under senare delen av 1800-talet. Posten fördes med segel- eller roddbåt mellan Svarteskär på Flatön och Näset vid Morlanda och bars av postbäraren till Kårehogen. När Stättebrygga fått affär 1912 skedde överfarten därifrån till Prästhallen eller Fröjdendal. Posten bars från Kårehogen till båt och efter ankomsten till Flatön till affärerna och några andra hus där den utdelades.

Minne från 1920-talet: Några bestämda posttider fanns ej vid denna tid, men vid beräknad tid samlades Flatöbor vid utdelningsställena och då kunde väntetiden bli ganska lång. Ett av utdelningsställena var den gamla affären i Väster (Nicklas Stöva) där samlades gamla och unga och som barn var det väldigt roligt att höra de gamla berätta. De som var i 50-års åldern vid den tiden tyckte vi barn var gamla gubbar. En vinterdag var det snö och kallt med ett utmärkt före, någon brevbärare syntes inte till och det blev kallt att sitta i utdelningslokalen. Till barnens stora glädje beslutades att låna en släde och åka i en backe (Rabegård) i väntan på posten. Släden drogs i ett rep till backens topp och framför släden sattes en mindre kälke där en av de äldre placerades för att styra det hela, ett 10-tal personer fick plats på släden. Eftersom det var ett utmärkt före blev det en åkning på flera hundra meter.

Postbärare genom tiderna: Sofia Andersson, Kalvhagen. Karl Karlsson, Höggelid. Från hans tid berättas: Han skickade ett meddelande till en brevbärerska, som bodde på Torebo vid Koljefjorden (Röva), "Julen infrusen" och får till svar "Följ Vikens vak".

Abraham Andersson, Källevik.

Charlotta Andersson, "

Anders Teoderisson, Flatön.

Isak Johansson, Bua. Cykel.

Rickard Olsson, Flatön. Moped.

Gerhard Andersson, Kihla. Bil.

Knut Olsson, Kungsviken. "

Agne Pettersson, Tönsäng. "

Telefon: I slutet av 1800-talet fick Flatön sin första telefon. Folkskollärare Lidell i Dragsmark hade A och Isak Larsson, Ögården, Ängön hade B.

I början av 1900-talet hade Karl Larsson, Ögården, Johannes Olsson, Lökebacken och Axel Dalborg telefoner också i anslutning med Dragsmark.

År 1922 fick Flatön sin första växelstation som innehades av J.S. Jansson. Det blev från start 7 abonnenter.

1. Gustaf Johansson, Flatön

2. Torbernt Johansson och Samuel Simonsson 2 A och 2B

3. H.S. Edman, Lyckhem.

4. Olle Torberntsson, Bua.

5. Karl Johansson, Vallen.

6. Hilmer Torberntsson, Ängön.

7. Axel Dalborg, Flatön.

Telefonväxeln blev kvar hos J.S. - och Berta Jansson, Väster till 1947 då den övertogs av dottern Svea och Ture Johansson som hade växeln fram till 1957 då det blev automatstation. Tele- och telegramstation flyttades till Petterssons affär och Tele- och Telegramföreståndare var Alfrida Pettersson till 1965.

Föreståndare 1965-1967 Eva Johansson, Bua.

" 1967-1979 Alfhild Edman, Lyckhem.

10.

Elektricitet.

Lördagen den 21 februari 1942 blev Flåtön elektrifierad.

På lördagskvällen blev det för första gången el-ljus från Lrollittans kraftverk i stugorna på Flåtön.

Tidigare hade elljus erhållits från vindgeneratorer i st Lyckhem

Korsgård och i st på Malön hos David Jakobsson.